

Remissvar VIP Autism - Föreningen PDA Sverige

Styrelsen i Föreningen PDA Sverige har arbetat fram ett remissvar till Nationellt vård- och insatsprogram (VIP) för autism. Sista datum för remissvar är den 13 februari 2026. <https://www.vardochinsats.se/remissversion-autism/>

<https://kunskapsstyrningvard.se/kunskapsstyrningvard/taframkunskapsstod/remisser/kunskapsstod/remisserpagaende/autism.92954.html>

Vad är VIP (sammanfattat från <https://www.vardochinsats.se/om-programmen/>)

Vård- och insatsprogrammen (VIP) är ett gemensamt kunskapsstöd som vänder sig till de som är verksamma inom primärvård, specialiserad vård, socialtjänst och skola. Programmen tillgängliggör riktlinjer och andra kunskapsunderlag på ett användarvänligt sätt.

Syftet är att fungera vägledande för de som arbetar som till exempel kurator, sjuksköterska eller socialsekreterare så att det som sker i mötet med individen – det vill säga klienter, brukare, elever och patienter – är baserat på bästa tillgängliga kunskap. Varje vård- och insatsprogram kan anpassas så att de yrkesverksamma får just den information de behöver för sin verksamhet och yrkesroll.

1. Kommentar på avsnitt 1: Nivå och process

Till avsnittet Stegvisa insatser vid autism. Från tidig upptäckt till stöd vid komplexa behov:

Föreningen PDA Sverige välkomnar att VIP Autism tydligt utgår från principen om stegvisa, behovsanpassade insatser och att stöd ska kunna ges utan att invänta full diagnostisk klarhet. Detta är särskilt relevant för barn med komplexa neuropsykiatriska profiler, där funktionsnedsättning och stress ofta uppstår i mötet med krav och miljö långt innan en samlad diagnosbild föreligger.

Föreningen noterar att konsekvensbeskrivningen betonar stegvisa, behovsanpassade insatser som en bärande effekt av VIP autism. I remissversionen saknar vi att detta operationaliseras tillräckligt i praktisk vägledning, särskilt för barn med komplex samsjuklighet och hög kravkänslighet. För att VIP ska fungera vägledande behöver den stegvisa logiken tydliggöras med konkreta exempel på hur insatser kan dimensioneras och anpassas när funktionsnivå varierar kraftigt med krav och sammanhang.

Vi vill uppmärksamma att barn med samtidig autism och ADHD, och med uttalad

kravkänslighet, ofta inte passar väl in i linjära stegmodeller om inte modellen explicit tar hänsyn till hur krav, förväntningar och autonomiförlust påverkar barnets regleringsförmåga. För dessa barn kan även tidiga och till synes lågintensiva insatser fungera som starka belastningsfaktorer om de upplevs som styrande eller ofrånkomliga. För att VIP ska fungera vägledande i praktiken för denna grupp behöver det tydligare framgå hur stegvisa insatser kan anpassas när barnets svårigheter främst yttrar sig som stressreaktioner, affektutbrott eller undvikande vid krav, snarare än som bristande färdighet eller motivation. Utan ett sådant förtydligande riskerar principen om stegvisa insatser att i praktiken bli ett hinder för behovsanpassning.

2. Kommentar på avsnitt 2: Om tillståndet

Till avsnittet Autism och ADHD:

Föreningen PDA Sverige instämmer i att samtidig autism och ADHD ofta innebär större funktionsnedsättning än respektive tillstånd var för sig, och att symtom kan överlappa eller förstärka varandra. Avsnittet ger en korrekt övergripande beskrivning av samsjuklighet.

Vi vill dock framhålla att för en del barn med autism och ADHD är det inte i första hand uppmärksamhetsnivå, impulsivitet eller social förståelse som avgör funktionsförmågan, utan barnets neurofysiologiska reaktion på upplevda krav, förväntningar och förlust av autonomi. Denna typ av kravkänslighet är välkänd i klinisk praktik och kan få omfattande konsekvenser för barnets möjlighet att delta i insatser som i övrigt betraktas som ändamålsenliga.

För att avsnittet ska fungera vägledande för professioner behöver det tydligare belysa hur samsjuklighet kan ta sig uttryck som situationellt och kontextberoende fungerande, där barnets kapacitet varierar kraftigt beroende på kravnivå och upplevd kontroll. Utan denna fördjupning finns en risk att barnets svårigheter tolkas som bristande samarbetsförmåga eller låg motivation, snarare än som uttryck för överbelastning.

3. Kommentar på avsnitt 3: Tidiga tecken och tidig upptäckt

Till avsnittet Förskola och skola:

Föreningen vill särskilt betona vikten av att tidiga tecken på svårigheter i förskola och skola inte enbart förstås som pedagogiska eller beteendemässiga problem. För barn med autism, ADHD och hög kravkänslighet kan tidiga signaler bestå av tillbakadragande, vägran, affektutbrott eller snabb utmattning i situationer där krav upplevs som oförhandlingsbara.

VIP Autism lyfter vikten av tidig upptäckt, vilket är positivt. Samtidigt behöver kunskapsstödet tydligare vägleda kring risken för feltolkning av dessa tidiga signaler. Om kravundvikande och regleringssvårigheter förstås som trots, ovilja eller bristande anpassning riskerar tidiga insatser att bli eskalerande snarare än förebyggande.

För att uppfylla syftet om tidiga, behovsanpassade insatser behöver VIP tydligare betona

vikten av att tidiga anpassningar även kan innebära att krav reduceras snarare än att barnets beteende korrigeras.

4. Kommentar på avsnitt 4: Förebyggande insatser

Till avsnittet Tillgängliggöra insatser i hälso- och sjukvården:

Föreningen PDA Sverige vill särskilt lyfta tillgängligheten i själva vårdmötet. För barn med hög kravkänslighet uppstår ofta de största hindren innan någon insats ens kan påbörjas: vårdbesök kan i praktiken bli ogenomförbara när upplägget är standardiserat, tidspressat och styrt av fasta moment.

I habilitering och annan vård förväntas barnet ofta närvara på en viss plats, vid en viss tid, med ett förutbestämt innehåll och med krav på interaktion och prestation. För många barn med kravkänslighet utlöser detta kraftig stress och regleringssvårigheter, vilket kan leda till uteblivna besök, avbrutna bedömningar och att familjen blir utan stöd trots tydliga behov.

Konsekvensen kan bli eskalerande problem, ökad skolfrånvaro och ökad belastning på familjen, vilket står i direkt konflikt med VIP:s ambition om tidiga, behovsanpassade och likvärdiga insatser.

För att VIP Autism ska fungera vägledande för professioner behöver det tydligare beskriva hur vårdbesök och insatser kan göras reellt tillgängliga för denna grupp, exempelvis genom flexibilitet i format (digitalt, hembesök, successiv exponering i mycket små steg), tydligt autonomistöd (valmöjligheter, förhandlingsbarhet, låg kravgrad), och anpassade arbetssätt där relation och trygghet prioriteras före standardiserade moment. Utan en sådan praktisk vägledning riskerar vården att missa de barn som har störst behov, eftersom just besöksstrukturen blir den primära barriären.

Till avsnitten Tillgängliggöra skolans lärmiljö och Främja skolnärvaro:

Föreningen instämmer i att tillgängliga lärmiljöer och förebyggande arbete är centralt. För barn med komplexa neuropsykiatriska behov är dock tillgänglighet inte enbart en fråga om fysisk miljö eller struktur, utan i hög grad om hur krav formuleras, förmedlas och följs upp.

För barn med hög kravkänslighet kan skolfrånvaro utvecklas snabbt när miljön upplevs som ofrånkomlig eller kontrollerande, även om anpassningar i övrigt finns på plats. Förebyggande insatser behöver därför i högre grad inkludera strategier för att minska upplevd press och öka barnets upplevelse av autonomi och valmöjlighet.

VIP Autism skulle vinna på att tydligare beskriva detta som en del av det förebyggande arbetet, i linje med programmets ambition att minska skolfrånvaro och ohälsa genom tidiga, behovsanpassade insatser.

5. Kommentar på kapitel 5: Kartläggning och utredning

Till avsnitten Kartlägga funktion och Samverkan mellan skola och vård:

Föreningen ser positivt på att VIP betonar funktionskartläggning och samverkan. För barn med komplexa profiler är det dock avgörande att kartläggning inte enbart fokuserar på färdigheter och svårigheter i isolering, utan också på hur funktion varierar beroende på krav, sammanhang och relation.

Barn med kravkänslighet kan uppvisa god funktion i självvalda aktiviteter och samtidigt mycket låg funktion i styrda sammanhang. Om detta inte tydligt beaktas i kartläggning och återföring av resultat finns risk för missvisande bedömningar och insatser som inte är genomförbara i praktiken.

För att VIP ska fungera vägledande behöver vikten av kontextuell funktionsvariation framgå tydligare, särskilt i samverkan mellan skola och vård.

6. Kommentar på avsnitt 6: Behandling och stöd

Till avsnittet Insatser vid komplexa behov – barn och ungdomar:

Föreningen PDA Sverige välkomnar att VIP Autism har ett särskilt avsnitt om insatser vid komplexa behov. Samtidigt är detta ett avsnitt där behovet av praktisk vägledning är som störst.

För barn med autism, ADHD och hög kravkänslighet är det inte ovanligt att insatser som i grunden är evidensbaserade blir svåra eller omöjliga att genomföra om de upplevs som kravfyllda. Detta gäller exempelvis strukturerade program, schemalagda insatser eller behandlingsformer som förutsätter aktivt deltagande på givna villkor.

VIP Autism behöver tydligare vägleda kring hur insatser kan anpassas i tempo, form och kravnivå för att vara tillgängliga även för dessa barn, i linje med programmets mål om behovsanpassning och delaktighet.

7. Kommentar på avsnitt 7: Kommunikation och delaktighet

Till avsnittet Delaktighet i vård, stöd och omsorg:

Föreningen vill särskilt understryka att delaktighet för barn med kravkänslighet inte enbart handlar om att bli informerad eller tillfrågad, utan om faktisk möjlighet att påverka tempo, form och innehåll i insatser.

Om delaktighet förstås snävt riskerar även välmenande insatser att upplevas som påtvingade, vilket kan leda till ökad stress och minskat fungerande. För att VIP ska fungera vägledande behöver detta perspektiv på delaktighet tydliggöras.

8. Kommentar på avsnitt Övergripande synpunkter på VIP Autism

Sammanfattningsvis anser föreningen PDA Sverige att VIP Autism har en tydlig och välformulerad ambition att fungera vägledande och stödja behovsanpassade insatser. Samtidigt riskerar barn med komplexa neuropsykiatriska profiler, särskilt där kravkänslighet är framträdande, att inte fullt ut omfattas av denna vägledning om inte deras specifika funktionsmönster tydligare beaktas.

De synpunkter som lämnas syftar inte till att införa nya riktlinjer, utan till att stärka VIP:s möjlighet att uppfylla sitt eget syfte även för denna grupp.

9. Kommentar på avsnitt Synpunkter på konsekvensbeskrivningen

Föreningen noterar att konsekvensbeskrivningen anger att VIP Autism inte förväntas leda till betydande förändringar i praxis, men till förbättrad samverkan och bättre stöd vid komplexa behov. För barn med kravkänslighet och komplex samsjuklighet är det dock just i operationaliseringen av "komplexa behov" som avgörande skillnader uppstår.

Utan tydligare vägledning riskerar denna grupp att fortsatt falla mellan etablerade insatser, trots förbättrad struktur på systemnivå.